

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Synen på jämställdhet i barnböcker
- utifrån förändringar i tiden

Maryam Yazdani

LAU390

Handledare: Ninni Trossholmen

Examinator: Jan Eriksson

Rapportnummer: HT16-1120-2

Abstract

Examensarbete inom Lärarprogrammet LP01

Titel: Synen på jämställdhet i barnböcker – utifrån förändringar i tiden

Författare: Maryam Yazdani

Termin och år: HT 2016

Kursansvarig institution: Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap

Handledare: Ninni Trossholmen

Examinator: Jan Eriksson

Rapportnummer: HT16-1120-2

Nyckelord: Genus, barnlitteratur, diskursanalys, tidsaspekt, identitetsutveckling

I den här uppsatsen har ett urval av den litteratur som är en del av barns vardag undersökts utifrån ett genusperspektiv. Genom intervjuer med forskollärare och barnbibliotekarie har ett urval av böcker barnen möter på förskolan samt de som lånas hem tillsammans med vårdnadshavare tagits fram. Syftet med denna uppsats är att undersöka pedagogers val av böcker, samt barnbibliotekariers uppfattning om hur barn i förskoleåldern och deras föräldrars val av barnböcker ser ut i dag och om/hur det förändrats över tid. Genom en textanalys och intervjuer synliggörs de normer och förväntningar dessa böcker förmedlar samt om/hur det förändrats över tid. Genom att undersöka hur jämställdhetsfrågan behandlas i bilderböcker från fyra olika årtionden har den förskjutning som skett över tid synliggjorts. Då böcker återspeglar samhället med de politiska, kulturella och ekonomiska processer som pågår har det diskursanalytiska perspektivet, som framhåller hur det som vi tror är rätt och sant under en viss tid är föränderliga, tillämpats. På de 65 åren som gått mellan den första och den sista boken i undersökningen går det att urskilja en skillnad i hur flickor respektive pojkar framställs. Den rådande barnsynen under olika tider är även den tydlig och föränderlig. Detta tyder på att den diskursiva makten styr vilka beteenden som är önskvärda. Undersökningen visar att språket har en viktig funktion där den kan antingen begränsa eller öppna upp möjligheter. Vidare krävs en medvetenhet där den vuxna synliggör och utmanar de normer som finns och det är den vuxne förebildens ansvar att vara medveten om de strukturer som bidrar till barns identitetsskapande.

Innehåll

1. Inledning.....	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Problemformulering.....	4
2. Syfte.....	5
2.1 Frågeställningar	5
3. Teoretisk anknytning och tidigare forskning	6
3.1 Ett diskursanalytiskt perspektiv	6
3.2 Barnlitteratur.....	7
3.2.1 Textanalytisk och historisk tillbakablick.....	7
3.2.2 Utformning och genre	8
3.3 Genus.....	9
3.3.1 Genus i barnlitteraturen.....	10
3.3.2 Genus i förskolan	12
3.4 Barnlitteratur i förskolan.....	13
4. Metod och material	14
4.1 Urval	15
4.2 Avgränsning	15
4.3 Käll- och metodkritisk diskussion	16
4.4 Etiska överväganden	16
5. Resultatredovisning.....	17
5.1 Pedagogen	17
5.2 Bibliotekarien.....	18
5.3 De valda barnböckerna	19
5.3.1 <i>Nicke Nyfiken får ett jobb</i> av H. A. Rey (1947)	19
5.3.2 <i>Pannkakstårtan</i> av Sven Nordqvist (1985).....	20
5.3.3 <i>Kenta och barbisarna</i> av Pija Lindenbaum (2007).....	21
5.3.4 <i>Kivi & Monsterhund</i> av Jesper Lundqvist och Bettina Johansson (2012).....	22
6. Analys.....	23
6.1 Textanalys	23

6.2 Pedagogens iakttagelser	26
6.3 Bibliotekariens iakttagelser	27
7. Avslutande diskussion	29
7.1 Slutsats	31
7.1.2 Utbildningsvetenskaplig relevans	31
7.1.3 Förslag på ytterligare forskning	31
8. Referenser	32

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Som blivande förskollärare har det under min verksamhetsförlagda utbildning hänt både en och två gånger att barn kastat sig i knät på mig med en bok som de ber mig läsa. Det har hänt minst lika många gånger att jag funderat över vad det här egentligen är för bok. Ibland kommer jag på mig själv med att ändra detaljer i boken medan jag läser, för jag känner mig på något sätt ansvarig för de värderingar, ideal och normer som boken förmedlar. Det är det som motiverar mig till att genomföra den här undersökningen. Vad får dessa böcker för konsekvenser för barns identitetsskapande? Vilka är det som får synas i böckerna? Vad har jag för roll och ansvar som pedagog? Vad gör föräldrar och barn för val när de lånar på biblioteken?

Jag vill undersöka den litteratur som är en del av barns vardag utifrån ett genusperspektiv. Genom att göra ett urval utifrån några av de böcker barnen möter på förskolan samt de som lånas hem tillsammans med vårdnadshavare vill jag synliggöra de normer och förväntningar dessa texter förmedlar.

1.2 Problemformulering

Enligt läroplanen ska förskolan motverka traditionella könsroller, bland annat genom att flickor och pojkar ska få samma möjlighet att pröva och utveckla förmågor och intressen utan begränsningar utifrån stereotypa könsroller (Skolverket, 98/10).

Den statliga utredningen delegationen för jämställdhet menar att arbetet med jämställdhet på förskolan innebär att barnet inte ska begränsas i sitt identitetssökande, utan ha möjlighet att använda sig av redskap som hjälper barnet att utveckla sin personlighet oavsett könstillhörighet. Genom att barnet får delta i situationer där traditionella könsroller diskuteras samt genom att bli uppmuntrad när det överskrider dessa ges det också en möjlighet att utveckla förmågor som ses som typiska för andra kön (SOU 2006:75). Den här undersökningen utgår från ett genusperspektiv där det ryms fler än två kön. Genom att undersöka hur jämställdhetsfrågan behandlas i bilderböcker från fyra olika årtionden går det att synliggöra den förskjutning som skett över tid.

Genuspedagogen Kajsa Svaleryd (2002) lyfter fram vikten av att pedagoger kan gå bakom de traditionella förväntningarna på könen för att varje individ ska ges förutsättning att förverkliga sin unika potential oavsett kön. Hon menar att vi idag begränsas av normer som är beroende av det kön vi tillhör och därför berövas vår fulla mänsklighet.

2. Syfte

Syftet med denna uppsats är att undersöka pedagogers val av böcker, samt barnbibliotekariers uppfattning om hur barn i förskoleåldern och deras föräldrars val av barnböcker ser ut i dag och om/hur det förändrats över tid. Ett urval av bilderböcker kommer att studeras utifrån ett genusperspektiv för att synliggöra vilka normer och värderingar dessa förmedlar och om/hur det förändrats över tid.

2.1 Frågeställningar

- Hur skildras pojkar respektive flickor i bilderböckerna?
- Hur har synen på jämställdhet i böckerna förändrats över tid?
- Har det skett någon förändring i efterfrågan av genusmedveten barnlitteratur?
- Finns det skillnad i val av böcker mellan pojkar och flickor?

3. Teoretisk anknytning och tidigare forskning

3.1 Ett diskursanalytiskt perspektiv

Om böcker ses som något representativt för den tid och dess rådande ideal samt värderingar får det historiska perspektivet en framträdande roll i en undersökning av hur barnlitteraturen har förändrats över tid. Detta för att få en ökad förståelse av hur förändringen skett och vad som kan ha påverkat budskapen som böckerna producerar och förmedlar.

I *barnboken i samhället* skriver Lena Kåreland (2013) att barnlitteraturen ska studeras mot bakgrund av samhällets utveckling i stort. Detta för att barnbokens utveckling är beroende av den rådande barnsynen och de sociala förhållandena i samhället, t ex vilka möjligheter som fanns till skolgång.

Angerd Eilard (2008) beskriver begreppet diskurs som sättet att prata om någonting inom en specifik historisk kontext. Magnus Åberg (2008) definierar det som ett bestämt sätt att tala om och förstå världen. Vidare redogör Eilard för Michel Foucaults tankar som visar att det vi tror är rätt och sant under en viss tid är föränderliga diskurser då dessa är sammanbundna i de moraliska värderingar som råder.

Det här synsättet blir intressant i en undersökning som fokuserar på förskjutningar i barnlitteraturen över en viss tid utifrån ett genusperspektiv. För att analysera litteraturen behövs en förståelse för att den diskursiva makten styr vilka beteenden som anses önskvärda. Eilard (2008) redogör fortsatt för Foucaults idéer då hon säger att hegemoniska ideal upprätthålls och framhålls som det eftersträvarsvärda. Ytterligare motivering i val av teori understryks av Eilard (2008, s.52) när hon menar att ”diskursanalysen synliggör relationen mellan samhälle, språk/diskurser och människors medvetande”. Alltså så representerar en text vissa kunskapsideal och en specifik världsbild. Genom att synliggöra diskursens funktion när hegemoniska ideal konstrueras ges en möjlighet att förstå hur denna positionerar något i förhållande till de rådande normerna. Således skapas subjektet när det tilldelas sin position i diskursen. Eilard (2008) poängterar att det inte är författarnas direkta och nedskrivna budskap utan de outtalade värderingarna som här är intressanta att synliggöras. Hon utvecklar detta resonemang genom att redogöra för diskursanalytikern Teun van Dijks tankar om censurerade röster. Han menar enligt Eilard att diskurserna verkar både genom medveten och omedveten tystnad. Som exempel nämner han förtigande som medveten tystnad och menar att tystnaden också kan handla om omedvetna förgivettaganden som bidrar till att vissa identiteter och maktstrukturer vidmakthålls och reproduceras i språket.

De hierarkiska ordningar som uppstår är inte fasta utan måste ständigt återskapas i olika processer av dominans, underordning och motstånd (Eilard, 2008). Vidare refererar hon till Davies när hon beskriver hur denna diskursiva process bidrar till att människor omedvetet positionerar sig i förhållande till den diskurs som har mest legitimitet. Detta kommer förklaras mer ingående under genusavsnittet där det sätts i relation till undersökningens fokusområde.

3.2 Barnlitteratur

3.2.1 Textanalytisk och historisk tillbakablick

För att reda ut vad barnlitteratur är menar jag det är relevant att börja med begreppen barn och barndom. Enligt Kåreland (2013) har synen på barn varit olika under olika tider, vilket också påverkat hur litteraturen sett ut. Barndomen kan ses som en social och kulturell konstruktion, då det inte är en naturlig eller universell kategori. Det kan förändras beroende på tid och plats, även om det inte är ett måste då olika föreställningar om barndom kan råda på samma plats.

Kåreland redogör för Philippe Ariés analyser i *Barndomens historia* där han lyfter fram 1600-talet som en tid där synen på barnet förändrades. Även om det bara gällde pojkar, och välbärgade sådana, så fick skolan rollen för fostran vilket ledde till att föräldrarna engagerade sig i deras studier. I takt med att skolans roll växte så utvecklade sig den känslomässiga relationen mellan förälder och barn till den grad att barnet framåt 1800-talet mer än tidigare stod i centrum (Kåreland, 2013).

Lena Kjørsén Edman (2002) menar att barnet uppfanns på 1700-talet, i den bemärkelsen att barndomen började ses som en intressant period i livet och det fördes diskussioner kring barnuppfostran. Detta var under upplysningen och barnet sågs som ett oskrivet blad. Det ansågs vara den vuxnes ansvar att förse barnet med den önskvärda kunskapen. Genom barnböcker kunde dessa kunskapsluckor fyllas och barnet kunde bli förnuftigt (Kåreland, 2013, s.19). Ann Boglind och Anna Nordenstam (2010) menar att det var under denna tid som litteraturen anpassades och delades upp utifrån ålder, kön och klass bland läsarna. Vid den här tiden var också den didaktiska barnlitteraturen i majoritet.

Med romantiken under 1800-talet växte en barnsyn fram som stod i motpol till upplysningens idéer. Barnet sågs som oskuldsfullt och rentav gudomligt, därför ansågs det vara viktigt med en fri uppfostran som inte hämmade den spontana nyfikenheten (Kåreland, 2013). Barn och barndomen var något viktigt i sig och inte bara en väg mot vuxenhet.

Kåreland (2013) menar att barnlitteraturen präglats av synen på barnet historiskt. De olika synsätten har påverkat om det går att urskilja kravpedagogik eller behovspedagogik i barnlitteraturen. Utvecklingen har gått från att skildra barn som ska anpassa sig och följa de vuxnas normer och krav till att framställa barnets behov som avgörande för de vuxnas förhållningssätt till barnet. I mitten av 1900-talet förändrades tilltalet i barnlitteraturen ytterligare och var inte längre i första hand till för fostran. Barnlitteraturen och den pedagogiska debatten påverkades av de diskussioner om barnuppfostran som rådde i stort. Samtidigt höjdes också röster för större lyhördhet och mer respekt till barnet, vilket påverkade demokratins utveckling. En annan faktor som påverkade var att andra världskriget tagit slut och det fanns hopp om en bättre värld (Kåreland, 2013).

1945 ses som året då den svenska barnboken fick sitt genombrott och utgivningen ökade markant med tiden. I folkhemmets anda fanns det förutom en strävan efter att skapa trygghet och jämlikhet också en vision att barnet skulle få möjlighet till kulturell stimulans. Resultatet blev att barnboksredaktioner skapades på förlagen och skol- och barnbiblioteken utvecklades. (Kåreland, 2013). Under 60-70 talet började det kompetenta barnet synas alltmer i litteraturen.

Barnet blev medskapare istället för att vara objekt under påverkan av vuxna. Samtidigt började de vuxna skildras som egna personer med brister och problem. I takt med att barnomsorgen byggdes ut och kvinnor kunde arbeta utanför hemmet fick barnet en position som självständig, vilket ledde till att relationen till föräldrarna blev mer jämlikt (Kåreland, 2013). Barnlitteraturen förändrades i det skeendet att den gick från att skildra fantasifulla vardagsberättelser till socialrealistiska och sedan politiska i takt med den pågående samhällsdebatten.

3.2.2 Utformning och genre

Den barnlitteratur som ska undersökas är bilderböcker. Definitionen av bilderbok enligt Boglind och Nordenstam (2010) är att en text och en bild säger lika mycket till läsaren. Enligt Maria Nikolajeva (2000) är de flesta bilderböcker symmetriska eller kompletterande. Det sistnämnda innebär att text och bild säger samma sak och skapar en redundans medan i symmetriska bilderböcker kompletterar text och bilder varandra. Vidare diskuterar författaren kring skapandet av bilderboken och menar att förhållandet mellan text och bild påverkas beroende på vem författaren respektive illustratören är. Vidare menar hon att om det är samma person rör det sig ofta om en växelverkan mellan skapandet av bild och text. När det är flera personer involverade i processen menar Nikolajeva (2000) att författarens manus ofta ligger till grund för illustrationerna och det sker ett samarbete i skapandet.

Nikolajeva (2000) menar att förmänskligande av djur förekommer i stor utsträckning i barnlitteratur, särskilt bilderböcker. Av detta drar hon slutsatsen att den vuxne anser att små barn har mycket gemensamt med djur, såsom inte helt mänskliga och civiliserade. Vidare menar hon att det är en förlegad och stereotypisk syn på barn (Nikolajeva, 2000). Ett skäl till att det används, menar hon, är att författaren inte behöver ta ställning till karaktärernas ålder, kön och sociala status. Vidare spekulerar hon om förmänskligandet av djur hjälper barnet att skapa en distans till det bokens handling (Nikolajeva, 2000). Författaren menar vidare att det oftast är små och svaga djur som illustreras, vilket hon kopplar till att det är hur barn identifierar sig gentemot vuxna.

Nikolajeva (2004) synliggör barnlitteraturens maktbalans där hon menar att den skrivs av en grupp som har makt för en grupp som saknar det, såväl ideologiskt som ekonomiskt. Hon benämner det i termer som vuxennormalitet och barnnormalitet, där det förstnämnda är det överordnade i sammanhanget. Kåreland (2013) är inne på samma spår när hon beskriver den vuxne som överordnad och barnet och barnlitteraturen som den andre. Vidare uppmärksammar författaren en undersökning som barnboksforskaren Perry Nodelman har genomfört där han drar paralleller mellan en kolonizatör och relationen barn och vuxna. Slutsatsen är att barnet ska sträva efter att bli som den vuxna, precis som kolonizatören eftersträvar att orientalen skall vara mer lik en västerländsk. En annan aspekt av maktbalansen visar sig särskilt i den svenska forskningens historia, där barndomsforskning, liksom kvinnoforskningen, fortfarande är relativt ung (Kåreland, 2013).

Boglind och Nordenstam (2010) redogör för Beverly Lyon Clarks bok *Kiddie Lit. The cultural construction of children's Literature in America* där författaren har granskat hur

barnlitteratur behandlats av forskare, kritiker och bibliotekarier. Hon menar att vuxna inte ser det som något problematiskt att skriva ur ett barnperspektiv då de kan identifiera sig i egenskap av att en gång ha varit barn. Detta till trots, menar författaren, att de har svårt att ta barnets perspektiv. Vidare redogör hon för en syn på barndomen som något att ta sig igenom i syfte att komma vidare till målet- att bli vuxen. Hon problematiserar detta faktum då hon menar att det leder till att vuxenhet och litteratur för vuxna får en högre status än barndomen och barnboken.

Boel Westin (2002) hänvisar till litteraturforskaren Jacqueline Rose som ”menar att det inte finns någon annan litteratur som så öppet vilar på en erkänd skillnad mellan författare och adressat”. Hon anser att barnlitteraturen bygger på en omöjlig relation mellan barnet och den vuxne. I egenskap av författare, förläggare eller förmedlare så har den vuxne den primära ställningen och barnet en sekundär. Kärnan i hennes undersökning är att barnlitteratur skrivs av vuxna vars föreställningar om barn och barndom speglar verken. Lena Kåreland (2013) beskriver det utifrån ett psykoanalytiskt perspektiv där hon menar att vi bär med oss vår barndom som en berättelse, vilken kan förändras med tid och erfarenhet.

3.3 Genus

Genus innebär att könet ses som socialt konstruerat. Simone de Beauvoirs kända citat ”man föds inte till kvinna, man blir det” från hennes bok *Det andra könet* som gavs ut 1949 visar en medvetenhet om hur vi formas av vår omgivning (Nilson, 2010). Begreppet genus etablerades och fick fäste under 1980-talet med syfte att förklara kulturella föreställningar om skillnader mellan könen. Dess främsta uppgift var att skilja biologi från kultur och tydliggöra att relationerna mellan könen ska ses som socialt och kulturellt skapade (Ambjörnsson, 2003). Maria Nilson (2010) menar att det idag inom genusteorin inte görs en distinktion på biologisk och socialt konstruerat kön då även den biologiska kroppen färgas av de föreställningar av vad som ses som kvinnligt respektive manligt. Carrie Paechter (2007) menar att vi ständigt gör femininitet och maskulinitet då detta inte är något fast eller givet. Det förändras beroende på vad vi gör, hur vi gör, hur vi ser på oss själva, var vi är och när vi är där. Det finns alltså inget naturligt i detta utan det är en konstruktion av en samling normer som ständigt behöver reproduceras. Raewyn Connell (2009) problematiserar Simone de Beauvoirs citat då hon menar att även maskulinitet är någon man lär sig. I likhet med Paechter menar hon också att manlighet och kvinnlighet inte är något av naturen givet då vi konstruerar oss själva genom att förhålla oss till den plats vi blivit tilldelade i genusordningen och agerar utifrån den i dagliga livet. Det är alltså inte enbart påtvingat utifrån genom normer och myndigheter (Connell, 2009).

Genom att förgrova mannen synliggör Yvonne Hirdman (2001) maskulinums lagar. Egenskapen som lyfts fram som den grundläggande i den första lagen är: att vara man är att inte vara kvinna. Han är allt som hon inte är och deras egenskaper står i motsatser till varandra, som dikotomier. Enligt Hirdmans formel gör denna manlighet honom till A samtidigt som motsatsen, kvinnan, är B. Att vara man är att vara normbärare. Även den biologiska forskningen av mannen och kvinnan från 1800-talet är genusdelad och framställer kvinnan som natur, hona och kön medan mannen får vara kultur, människa och förstånd (Hirdman, 2001). Genom att diskussionerna i offentligheten präglats och fortfarande präglas av könets väsen, ett antagande att det finns könsskillnad som kan förklara genuskillnader,

legitimeras också dessa som förklaringar. Egenskaper såsom maskulinitet, styrka, mod och handlingskraft blir då eftersträvansvärda. Vidare benämner författaren de oskrivna reglerna som bestämmer relationen mellan könen som genuskontrakt. Genom isärhållande och hierarkier upprätthålls dessa normer.

Fanny Ambjörnsson (2003) beskriver hur en norm enbart existerar i förhållande till en specifik motpol till denna. Den har alltså ingen kraft i sig. Hon redogör för Judith Butlers uppfattning där hon menar att normen förutsätter avvikelsen samtidigt som den är beroende av denna för att vara meningsfull. Vidare poängterar hon att detta är en hierarkisk relation. Denna relation kännetecknas även av instabilitet då normen ständigt måste söka sin mening i avvikelsen. Resultatet av det ojämlika förhållandet mellan dessa motpoler gör att avvikelsen ständigt är närvarande oavsett hur vi väljer att se på den. Butler menar att när denna instabila process misslyckas kan handlingsutrymme uppstå (Ambjörnsson, 2003).

Att göra genus är något aktivt som pågår hela tiden i de val vi gör, även om dessa anses vara frivilliga påverkas vi av de strukturer som omger oss. Detta görs olika beroende på var vi befinner oss och när, då det skiftar i våra föreställningar och påverkar vår syn på manlighet och kvinnlighet (Nilson, 2010). Connell (2009) talar om fyra dimensioner av genus som beskriver de grundläggande strukturerna i det moderna, industrialiserade, postindustriella och globala samhällets genusrelationer. Den första dimensionen redovisas här medan de övriga tre redogörs för i relation till barnlitteraturen under genus och barnlitteratur. Författaren lyfter fram maktrelationer som en grundläggande struktur och refererar till Foucaults definition som innebär att makten utövas diskursivt genom vårt sätt att tala om och kategorisera människor. Den har alltså direkta effekter på människors identiteter och deras uppfattning om sig själva. Vidare menar författaren att diskursiv makt kan utmanas vilket hen exemplifierar med en klassrumssituation där pedagogerna hjälper eleverna att lära sig hur de blir diskursivt placerade och då kan lära sig att skifta mellan olika identiteter (Connell, 2009).

3.3.1 Genus i barnlitteraturen

Den tidiga forskningen använde sig av termen könsroller. Kåreland (2013) redogör för Ying Toijer-Nilssons undersökning från 1978 som visar att diskussioner kring könsroller i barnlitteratur var förekommande redan på 1960-talet, i enlighet med samhällsdebatten inom ämnet. Studien visar också att böckerna visade en medvetenhet om förväntningarna på könen. Flera författare skrev böcker som bröt förväntningarna, t ex Gunilla Bergströms böcker om Alfons där den första utgavs 1972. Kåreland redogör också för artikeln ”*Det skall börjas i tid*” som Rita Liljeström skrev 1962. Hennes analyser av barnlitteratur visade att det rådde traditionella förväntningar på könen som bidrar till begränsningar i identitetsskapandet. Särskilt riktade hon kritik till pekböcker i olika färg, till respektive kön, som Svensk läraretidnings förlag Saga gav ut. Detta var problematiskt då dem riktade sig till mycket små barn som därför berövas möjligheter till könsöverskridande intressen.

Hirdman (2001) menar att förenklade bilder kan ses som ett vaccin där medvetenhet om schablonerna kan hindra oss att gå i fällan. Nikolajeva (2004, s.129) beskriver tidiga studier på barnlitteratur utifrån ett genusperspektiv. Hon menar att fokus låg på att undersöka hur stereotypa könsroller framställdes. Förväntningarna på könen ställs upp i ett schema av dikotomier för att tydliggöra skillnaderna:

Män/pojkar	Kvinnor/flickor
Starka	vackra
Våldsamma	aggressionshämmade
Känslökalla, hårda	emotionella, milda
Aggressiva	lydiga
Tävlande	självuppoftande
Rovgiriga	omtänksamma, omsorgsfulla
Skyddande	sårbara
Självständiga	beroende
Aktiva	passiva
Analyserande	syntetiserande
Tänker kvantitativt	tänker kvalitativt
Rationella	intuitiva

Även Kåreland (2013) stämmer in i detta då hon menar att karaktärernas könsfördelning i bilderböcker länge har haft en representation av pojkar/män. Dessa har varit busiga och aktiva medan flickorna/kvinnorna varit söta och fogliga. Vidare menar hon dock att detta har förändrats och bilderböckerna visar starka och kaxiga tjejer samtidigt som pojkarna tillåts vara osäkra, omtänksamma och kärleksfulla. Även könsfördelningen har förskjutits mot att skildra fler flickor än pojkar. Likaså Eilards (2008) undersökning visar hur läsebokflickan över tid har förändrats från snäll och skötsam i de tidigaste böckerna som undersöktes på 60-talet mot de rådande vuxennormerna. Det sker genom en maskulinisering där hon anammar det som traditionellt setts som manligt. Vidare visar undersökningen också på att mannen/pojken får vara mer svag eller mjuk än tidigare.

Connells (2009) övriga tre dimensioner redogörs för här då dessa kan kopplas till dels Eilards (2008) undersökning men också kan appliceras till analysdelen i denna undersökning. Connells andra dimension av genus är produktion, konsumtion och genusstrukturerad ackumulation vilket kan jämföras med Eilards (2008) undersökning som visar hur familjen framställs i läseböckerna. Hon redogör för hur kärnfamiljen har övergått till den heterosexuella parrelationen där kvinnan underordnas manliga idealen i offentligheten, eller den ekonomiska sfären som Connell beskriver. Hen menar att den sfären kulturellt definieras som en mansvärld medan hemmet definieras som en kvinnovärld (Connell, 2009),

Den tredje dimensionen som åter kan kopplas till resultatet av läseboksundersökningarna som Eilard (2008) har gjort är de känslomässiga relationer de olika karaktärerna i böckerna är involverade i. Connell (2009) menar att det globalt hegemoniska mönstret förutsätter attraktion mellan personer av olika kön och gör en distinktion till det andra, som är

homosexuella relationer. Det ideal som via tv, filmer och reklam sprids är att hushållen består av romantisk kärlek mellan två personer och visar inte på alternativa sätt att leva. Den sista dimensionen är symbolism, kultur och diskurs där Connell menar att kulturella system vilar på specifika sociala intressen och växer fram ur historiskt specifika levnadssätt.

Kåreland (2013) tar upp böckerna om kattflickan Snurran av Eva Bergström och Annika Samuelsson som exempel på normbrytande böcker. Den första boken utgavs 2003 och trots att den fick Elsa Beskow-plaketten var inte reaktionerna i samhället helt positiva. Problemet tycktes vara att hon inte uppförde sig som det förväntades av en flicka då hon tog plats och var högljudd. Vidare menar Kåreland att böckerna har använts mycket i förskolan och tar upp som exempel när genuspedagogen Kajsa Svaleryd visar omslaget för en barngrupp. På bilden var alla överens om att det var en kattflicka men efter att ha läst boken ansåg barnen att det inte kunde vara en flicka, då hon inte uppförde sig som en.

Eilard (2008) understryker i sin undersökning av skolans läseböcker att de böcker som finns i miljön ses som objektiva om de inte granskas. Böckerna återspeglar samhället vi lever i, med de politiska, kulturella och ekonomiska processer som fortgår i samspel. Bokförlagens intressen likaväl som de rådande styrdokumenterna har här också en betydande roll. Vidare poängterar författaren (för)skolans betydelse i att utmana den rådande hegemonin i texterna som barnen presenteras för.

För att spegla mångfalden i samhället har flera förlag startats som inriktar sig på att synliggöra stereotypiska föreställningar. Böckerna som ges ut behöver uppfylla vissa krav på demokrati, jämställdhet och mångfaldsperspektiv (Kåreland, 2009). Dessa uppmärksammar det stereotypa som finns omkring oss. Vidare poängterar författaren att barnlitteratur som ifrågasätter föreställningar om kön kan vara av vikt att ha på förskolan då den genusmedvetna pedagogiken som är lagstadgad inte alltid efterlevs. Även Nilson (2010) talar om vikten av att synliggöra och utmana normer som en förutsättning för att de ska kunna brytas.

3.3.2 Genus i förskolan

Maria Hedlin (2006) menar att det varje dag sker en omedveten förmedling av den rådande kulturen till barnen via förskolan, hemmen och media. De föreställningar som styr hur vi uppfattar manligt och kvinnligt och vad som är lämpligt beteende reproduceras av både män och kvinnor. Det krävs både kunskap och medvetenhet om dessa strukturer för att kunna arbeta emot dem. Kajsa Svaleryd (2002) poängterar att den vuxne förebilden är bland den viktigaste i barns socialiseringsprocess då denne speglar det offentliga samhället. Vidare menar hon att det ligger till grund för hur barnet bygger bilden av sig självt. Därför bör man som pedagog vara medveten om sina föreställningar.

Det uppmärksammade jämställdhetsprojektet på förskolorna Tittmyran och Björntomten i Gävle från slutet på 1990-talet visar att pedagogerna till en början inte ansåg sig göra någon skillnad på bemötandet gentemot flickor och pojkar (Svaleryd, 2002; Hedlin, 2006). Ingemar Gens som var en initiativtagare till projektet menar att de pedagoger som var mest övertygade om sitt genusmedvetna beteende var de som hade minst framgång i att leva upp till det. Dessutom visade en självskattning som pedagogerna gjorde på sin förskola att ju mer genusmedveten de ansåg arbetsplatsen vara, desto mer omedveten var man (Hedlin, 2006).

Kajsa Wahlström som också hon låg bakom projektet menar att det gick långsamt framåt då pedagogerna fastnade i bortförklaringar och förnekelse under processen.

Resultatet av projektet visade att flickor uppmuntrades att anpassa sig och hindrades från att ta plats. Vidare tränades de i att vara hjälpsamma och duktiga. Hedlin (2006) problematiserar ett annat mönster som kunde urskiljas, nämligen att flickorna inte hade några större möjligheter att göra val samt att pedagogerna inte respekterade deras nej. Författarens slutsats av detta är att de därför framtogs en möjlighet att stärka sin självständighet, tilltro till sig själva och sin initiativförmåga. Pojkarna tilläts ta plats och bryta mot regler men fick samtidigt mycket negativ uppmärksamhet, till skillnad mot flickorna som tilltalades mer positivt. Konsekvensen för pojkarna av detta bemötande var att de inte fick samma möjlighet att utveckla empati och relationer (Hedlin, 2006). Svaleryd (2002) menar att pedagoger genom att omedelbart tillmötesgå pojkarna signalerar till dem att de har makt. Samtidigt som flickor får känna att de kommer i andra hand och inte är lika viktiga. Detta går emot förskolans styrdokument som menar att pedagogens ansvar är att varje barn ska få sina behov respekterade och uppleva sitt eget värde. Vidare ska pedagogens arbetssätt innebära att pojkar och flickor får lika stort inflytande och utrymme i verksamheten (Skolverket, 98/10).

Styrdokumentet för förskola understryker vikten av att flickor och pojkar ska ha samma möjligheter att utveckla förmågor och intressen utan att begränsas av stereotypa könsroller. Vidare framhålls att vuxnas bemötande gentemot flickor och pojkar samt de förväntningar som ställs bidrar till att forma flickors och pojkars uppfattning om vad som är kvinnligt och manligt. Det är alltså tydligt att det ingår i förskolans värdegrund och pedagogers uppdrag att motverka traditionella könsroller och könsroller (Skolverket, 98/10).

Lena Kåreland och Agneta Lindh-Munther (2005) menar att könsidentiteten formas i interaktion och förhandling med andra. I samspelet som sker dagligen på förskolan prövar barnen ett könsspecifikt beteende tillsammans. Vidare menar författarna att barn redan i femårsåldern är medvetna om den genusordning som råder. De olika normerna som gäller för flickor och pojkar befästs i förskolan genom valen som barn gör.

3.4 Barnlitteratur i förskolan

Enligt Kåreland och Lindh-Munther (2005) har det inte bedrivits undersökningar kring den litteraturen barn möter i förskolan i någon större utsträckning. Författarna redogör för en undersökning som gjordes av Maj Asplund Carlsson i Göteborg 1992 där förskolebarnens favoritböcker studerades. Hennes slutsats var att det var ett antal titlar som var återkommande på alla de 50 förskolor som undersöktes. Detta var böckerna om Alfons Åberg, Pettson, Nicke Nyfiken och så vidare. Det som var gemensamt för böckerna var att de var äldre, vilket visar att nyare barnboksutgivning har haft svårt att få en plats.

Styrdokumentens kopplingar till barns läsning i förskola är övergripande och rör språkutveckling i stort. I läroplanen för förskolan finns att läsa att förskolan ska sträva efter att varje barn ”utvecklar nyanserat talspråk, ordförråd och begrepp samt sin förmåga att leka med ord, berätta, uttrycka tankar, ställa frågor, argumentera och kommunicera med andra” samt ”utvecklar intresse för skriftspråk samt förståelse för symboler och deras kommunikativa funktioner” (Skolverket, 98/10, s.10). Hur detta ska uppnås och litteraturens funktion är inte uttalad. Kåreland och Lindh-Munther (2005) menar att högläsning har en lång tradition i

förskolan, vilket visar på pedagogers enskilda ansvar och roll i att uppnå målen. Vidare redogör författarna för litteraturpedagogen Birte Sørensens arbete där denne menar att litteratur är ett viktigt hjälpmedel i barns identitetsutveckling och självförståelse.

4. Metod och material

Undersökningen är en kvalitativ studie då syftet är att skapa en djupare förståelse för det specifika området som valts (Björklund & Paulsson, 2003). Datasamlingen har skett genom litteraturstudier och intervjuer.

För att få en uppfattning om vilka böcker som finns omkring barn i förskoleåldern innefattar den här undersökningen förutom intervju med en förskollärare också intervju med en barnbibliotekarie. Syftet med detta är att möjliggöra en helhetssyn av de böcker barnen möter i och utanför förskolan. Genom informanternas uppfattning om och hur jämställdhet i barnlitteraturen förändrats över tid och vilka böcker som efterfrågats och efterfrågas är min förhoppning att få fram ett begränsat urval av bilderböcker till analys.

Intervjumetoden som valts är semi-strukturerade intervjuer. Denna form av intervjuer kännetecknas av huvudfrågor med passande följdfrågor som uppstår under intervjuens gång (Stukát, 2005). Intervjuerna har planerats genom att utforma en frågeguide kopplad till syftet och valda frågeställningar för undersökningen. Staffan Stukát (2005) menar att ju större utrymme informanten får i form av öppna frågor, desto bättre möjligheter finns det att få fram nytt material. Som nackdel lyfter författaren fram att jämförbarheten mellan svar minskar. Dock är mitt syfte inte att jämföra flera informanternas svar med varandra, utan att dessa istället kompletterar varandra. Av samma anledning kommer inte hela intervjuerna transkriberas utan de delar som är relevanta för studien redogörs för under resultat.

Kvalitativ textanalys kommer att användas i undersökningen av bilderböckerna. Det innebär att bilderböckernas delar, helhet och kontexten de ingår i noggrant läses (Esaiasson et al., 2007). Förutom språket i böckerna kommer kläder, färger och övriga yttre attribut analyseras utifrån den presenterade forskningen samt informanternas iakttagelser. Genom att studera bilderna går det även att se hur karaktärerna framställs, hur representationen ser ut samt vilka egenskaper de tilldelas. En fördel med denna form av analys är när det som söks i texten ligger dolt under ytan kan det med hjälp av en djup läsning synliggöras.

Diskursanalys är den form av kritisk granskning som tillämpas i undersökningen. Det är en särskild lämplig metod i en studie där maktförhållanden i text ska studeras därför att språket ses som en väsentlig faktor som är med och formar verkligheten (Esaiasson et al., 2007). Författarna framhåller diskursanalysen som en intressant metod då den uppmärksammar aspekter av samhället som tas för givna och därför svåra att lyfta fram med hjälp av endast beskrivande, empiriska undersökningar. Dock ligger det en utmaning i metoden då det på ett övertygande sätt ska visas att det finns dolda strukturer som styr människors handlande (Esaiasson et al., 2007).

I undersökningen har en metodtriangulering använts med textanalys och intervjuer. Det innebär att en kombination av metoder använts för att få ett tydligare och bredare resultat (Stukát, 2005). Maria Björklund och Ulf Paulsson (2003) menar att det ökar en studies tillförlitlighet när flera metoder används för att uppnå syftet. Intervjuerna är grunden och en förutsättning för att få fram urvalet av böcker till textanalysen. Alternativa tillvägagångssätt

kunde bestått av att antingen undersöka några av de mest lästa bilderböcker som finns på förskolan, bibliotekens statistik över mest utlånade bilderböcker vid olika tidpunkter eller en kombination av dessa. Dock är mitt syfte att få en överblickande uppfattning av böckerna som finns både inom förskolans ramar samt de som barnen stöter på utanför. Då dessa ska studeras utifrån ett genusperspektiv samt den diskurs de ingår i anser jag att de båda professionerna besitter kompetens och information som är av värde för undersökningen.

Undersökningen tillämpar ett öppet förhållningssätt, utan färdiga föreställningar om tänkbara svar. Svaren på frågorna bygger istället på det som framkommer i texterna. Fördelen med detta är att svaren inte behöver förenklas för att passa in i en förbestämd kategori. Författarna menar dock att det finns en risk att man tappar fokus på problemställningen när det efterhand tillkommer information som är intressant men inte relevant för undersökningen (Esaiasson et al., 2007).

4.1 Urval

Informant 1, förskolläraren, arbetar på en förskola jag tidigare kommit i kontakt med. Jag visste att hon har många års yrkeserfarenhet samt att hon är objektiv i ämnet då hon inte har någon uttalad inriktning med fokus på genus och/eller litteratur. Hon kontaktades i förväg skriftligt och fick frågorna skickade till sig då hon ville sätta sig in i dessa innan intervjutillfället. På grund av tidsbrist hos samtliga inblandade valde vi att ha en telefonintervju. Dock fick hon förhinder inför detta tillfälle och vi valde att ta frågor på mail samt komplettera på telefon vid frågor som var oklara eller behövde utvecklas.

Informant 2, barnbibliotekarien, blev jag hänvisad till av kollega till denne så hon ansågs ha en övergripande inblick över efterfrågan och utlåning. Efter att första kontakten togs på mail där jag förklarade mitt ämne och syfte för uppsatsen visade det sig att hon är väl insatt i genusperspektiv i barnlitteratur. På önskan skickade jag frågorna skriftligt för att sedan boka en telefonintervju. Under samtalets gång tog jag anteckningar som sedan skrevs ner utförligt.

Till textanalysen valdes fyra bilderböcker efter samtal med informanterna. Dessa förekommer dels på många förskolor samt lånas i stor utsträckning på biblioteken. Dessutom uppfyller de kravet för undersökningens syfte att de representerar olika tider. Således är böckernas innehåll, utifrån ett genusperspektiv, en slump.

Nicke Nyfiken får ett jobb av H. A. Rey (1947)

Pannkakstårtan av Sven Nordqvist (1985)

Kenta och barbisarna av Pija Lindenbaum (2007)

Kivi & Monsterhund av Jesper Lundqvist och Bettina Johansson (2012)

4.2 Avgränsning

Inom ramen för undersökningen har en teoretisk avgränsning gjorts. Förutom ett genusperspektiv hade analysen kunnat rymma ett intersektionellt perspektiv. Det hade

fördjupat studien att analysera hur fler maktfaktorer samarbetar och påverkar varandra samt hur detta utmärker sig i valda bilderböckerna.

En geografisk avgränsning har gjorts i det avseendet att båda informanterna arbetar i samma stad.

4.3 Käll- och metodkritisk diskussion

Då det bara är en informant från respektive grupp kan det ifrågasättas hur representativt urvalet är. Båda informanterna har många års erfarenhet inom sitt yrke vilket motsvarar undersökningens syfte där förskjutningen som skett över tid i relation till böckernas utformning och efterfrågan står i fokus. En annan faktor som spelar in är att undersökningen kombinerar två metoder.

Uppsatsen består av en avgränsning som är rimlig inför ramen för den begränsade tiden. Min ambition har varit att i största möjliga utsträckning undvika att låta mina egna åsikter påverka utformningen. Inom denna avgränsning måste en viss tolkning göras för att välja ut det som anses vara relevant fakta. Min strävan har här varit att motivera de val som görs i studien för att öka dess objektivitet. För att öka studiens validitet har triangulering använts. Intervjuerna har varit semi-strukturerade och frågorna således öppna. Denna metod ökar även studiens reliabilitet. Då syftet med studien är att skapa en djupare förståelse för ämnet har en kvalitativ undersökning genomförts. Nackdelen med detta är att möjligheterna till generalisering är lägre än vid kvantitativa studier (Björklund & Paulsson, 2003).

Genom litteraturstudier har data samlats in till undersökningen. Källorna är således sekundärdata. Jag är medveten om att de därför tagits fram till annat syfte än min undersökning. Genom att komplettera med flertalet forskare, intervjuer och textanalys har min ambition varit att få en heltäckande bild. Valet av tillvägagångssätt kan motiveras med tidsaspekten, då det möjliggör bred datainsamling under relativt kort tid.

Genom intervjuerna har primärdata insamlats. Informationen är av relevans för undersökningen och inhämtad för detta syfte, till skillnad från litteraturstudier. Då intervjuerna genomförts på telefon och till viss del på mail har det under intervjuens gång inte varit möjligt att tolka kroppsspråk eller andra signaler från informanterna.

4.4 Etiska överväganden

Informanterna i undersökningen har i förväg skriftligt informerats om ämnet och syftet för studien i enlighet med informationskravet, för att själva därefter ta beslutet om deltagande (Stukát, 2005). Dessa har i samma information lovats anonymitet för att uppfylla konfidentialitetskravet. Vidare kommer informanterna aidentifieras i undersökningen och endast nämnas utifrån yrke. Detta för att säkerhetsställa informanternas integritet (Stukát, 2005).

Undersökningens vetenskapliga utformning bygger på tidigare forskning. Min intention för uppsatsen är att noga ange källor och författare vars skrifter använts. Genom att tydligt redogöra för vilka forskares tankar som presenteras följer uppsatsen den första etiska

principen som Stukát (2005) redogör för. Vidare problematiserar han det faktum att de olika tankarna och åsikterna ibland kan vara svåra att hålla isär från sina egna (Stukát, 2005). Tydlig källhänvisning används därför i uppsatsen för att klargöra vems tankar som beskrivs. Den andra etiska principen som Stukát redogör för är oärlighet som innebär att utelämna motstridiga uppgifter för att få det resultat som önskas. Jag har i denna undersökning ingen annan intention än att visa det som min studie faktiskt visar, med hjälp av vald metod och tillvägagångssätt lämnas utrymme åt den som själv vill kontrollera de resonemang och slutsatser som förs.

5. Resultatredovisning

5.1 Pedagoger

Har arbetat som förskollärare i 38 år.

Tycker att det finns en gammal och stark förskoletradition där det är mödosamt att få fram en förändring. Utöver kolleger finns det en stark front av föräldrar som har sina uppfattningar om vad som passar. Anser att alla barn ska få möjlighet till att välja allt som de känner för utan att få någons blickar eller förundran eller negativa reaktioner. Ett exempel är om en pojke har klätt sig till en prinsessa och just då kommer en förälder. I de reaktioner som uppstår med skratt, förakt, undran och tillrättavisning är det viktigt att vara en stark lärare.

Menar vidare att det finns en medvetenhet kring jämställdhetsfrågor men traditionella sätt att tänka är djupt rotade. Ett exempel är synen på pojkar som bråkiga och flickor som lugna och den särskiljningen som sker i tilltalet. Även barns klädval styr och bakomliggande faktorer som marknadskrafter är starkt pådrivande. Strukturer upprätthålls och det är en mödosam resa att göra i ett föränderligt samhälle, därför är det viktigt att vara uppmärksam på vad som sker och vem som har rätt att yttra sig. Det är en stark maktposition bakom de olika krafterna som styr jämställdhet, är det traditioner, religioner eller individer som har störst påverkan? Genom att provocera och pröva nya lösningar går det att utmana föreställningarna.

Valet av böcker är inte alltid medvetna. Böcker läses slentrianmässigt, genusböcker hämtas mer när det pågår en kampanj men sedan glöms de bort igen. Det finns enstaka nya böcker som belyser jämställdhet mer än andra men annars är bokhyllorna fyllda med gamla traditionella böcker som läses. Det är lättare att dra sig till gamla bekanta böcker där man förmedlar det svenska kulturarvet. Det behövs mångfald i det mångkulturella samhället och barnen bör få läsa böcker där man bryter könsmonster. Vem gör hushållsarbetet, vem bestämmer, vem styr osv. Om budskapet är främmande för en lärare så drar man sig för att läsa just den boken. Boken hamnar i glömskan och man väljer annat. Det finns också oro för barnens reaktioner som man vill undvika.

Anser medvetenheten kring bokval bör ökas och reflektionen vara kontinuerlig. Det behövs en varaktig vidareutbildning. Om de stora författarna skulle skriva mer om jämställdhetsarbete i sina böcker skulle kanske budskapet få mera kraft.

5.2 Bibliotekarien

Har arbetat som barnbibliotekarie i 15 år.

Anser att de förväntningar som finns i samhället på hur pojkar respektive flickor ska vara även avspeglar sig i deras val av böcker. Funderar kring att de barn som tidigt får en bred uppfattning av vad de har för valmöjligheter i livet och inte begränsas av sin könstillhörighet också gör ett bredare val av böcker. Även om barnen gör val utifrån sina intressen finns starka normer som ofta gör att barn intresserar sig för olika ämnen som de fastnar för, till exempel prinsessor eller fordon. Barnen fostras in i den synen, dock kan föräldrar påverka detta men de kan också upprätthålla strukturen.

Könsroller är synliga i bilderböckerna och det är därför viktigt att det finns böcker med fordon där också flickor är aktiva, eller att det finns pojkkaraktärer i böcker som bryter normer. Detta visar att allt är möjligt oavsett könstillhörighet. Har vidare en uppfattning att ju mindre barnen är, ju färre stereotypa val gör de. Ju äldre de blir, ju tydligare blir valen.

Tycker att det går att se en skillnad i nyare böcker där omvända roller skildras i större utsträckning än tidigare. Dock finns fortfarande många som upprätthåller traditionella synen. Ser också en tydlig skillnad från 10-15 år sen när de stora bokförlagen inte tyckte det var viktigt att ge ut normkritisk barnlitteratur då de ansåg att det hörde till en annan tid med mer politiska motiv. Det kommer ut många nya bilderböcker varje år och bland dessa finns det de som bryter mot normerna.

Menar dock att när detta undersöks närmare och det skrapas på ytan är det inte så bra som man trodde. Dels är det inte så många som vid en första anblick, dels innehar det normbrytande ofta en bisak, även om det nu får synas. Det behövs också fler pojkar som gör icke-stereotypa handlingar istället för att det som idag är tjejer som överskrider i större utsträckning.

Det finns idag förlag som specialiserat sig på att ge ut medveten barnlitteratur, till exempel *Olika förlag* som också har handledning till sina böcker för de som inte vet hur de ska arbeta med dessa. Det finns också en ökad efterfrågan på genusmedvetna böcker från till exempel förskolor. Anser att det är viktigt att barn får se en mångfald speglas i litteraturen.

Idag lånas fortfarande böcker som många föräldrar själva läste som barn och det verkar inte finnas någon medvetenhet kring vad dessa förmedlar. Till exempel Nicke Nyfiken och Barbapapa. Andra populära böcker är Pettson, Mamma mu, böcker skrivna av Pija Lindenbaum och normbrytande böcker från mindre förlag. Har vidare en uppfattning att Astrid Lindgrens böcker lånas i mindre utsträckning än tidigare och istället upplevs på film.

5.3 De valda barnböckerna

5.3.1 *Nicke Nyfiken får ett jobb* av H. A. Rey (1947)

Detta är den andra boken i serien om Nicke Nyfiken och den boken som utgavs först av de som ingår i textanalysen. Vidare är det den enda av böckerna som inte är skriven av en svensk författare. På omslaget står H. A. Rey som författare men på första sidan i boken går att se att även Margret E. Rey är författare. Boken gavs ut i USA av det tyska författarparet som flydde andra världskriget.

Boken börjar på aphanuset i en djurpark där den nyfikna apan vill ut och utforska världen. Apan, som benämns som en han, lyckas smita genom att ta nyckeln från en manlig djurskötares ficka. Han gömmer sig hos elefanten medan sexton manliga djurskötare och en förvirrad manlig glassförsäljare letar. Nicke åker på busstaket till den stora staden. På ett dubbeluppslag skildras sju kvinnor i stadens myller bland så många män att det inte går att hålla räkningen. Kvinnorna syns i egenskap av mammor och fru/flickvänner. Männerna är i arbete, bär möbler, kör buss/bil, tömmer postlåda eller är på väg till viktiga möten. Kvinnorna har barnvagn eller håller barn i handen och det visas ingen partner till dessa. De kvinnor som inte har barn med sig går med en man. De bär alla kjol eller klänning, har klackar och kurvor. En kvinna, eller dam, skildras ensam på gatan. Hon är till synes en tant med kort lockigt hår, handväska och många påsar.

Nicke blir hungrig av sin resa och smiter in på en restaurang där han tar för sig i köket. Den manliga kocken kommer in, blir lite förvånad men tycker Nicke är behändig till diskning på grund av sina fyra händer. Sedan åker de tillsammans till kockens vän hisskötaren. Den manliga hisskötaren ordnar jobb till Nicke som fönsterputsare. Han svingar sig från fönster till fönster men lyckas inte trotsa sin nyfikenhet och börjar ganska snart titta in i fönstren han tvättar. Där ser han en stor snarkande man i ett fönster, en kvinna som matar sitt barn i ett annat och i det tredje står två män och målar. Han tycker det ser så roligt ut så han hoppar in och börjar måla en djungel på väggen. Damen som bor i rummet får syn på detta och blir vansinnig, tillsammans med målarna jagar hon ut honom där han trillar och bryter benet.

Väl på sjukhuset blir han gipsad av den manliga läkaren och omhändertagen av syster Ann. Mannen med den gula hatten får syn på Nicke i tidningen där hans olycka blivit omnämnd och skyndar sig till sjukhuset eftersom han vill göra en film om hans liv i djungeln. När han har återhämtat sig åker de tillsammans till filmstudion och skriver kontrakt på hans medverkan.

I boken illustreras tydligt skillnaden på män och kvinnor till utseendet där kvinnorna utan undantag har kjol eller klänning, har kurvor och ett hårsvall. Samtidigt bär männen alltid byxor. Kvinnor och män åtskiljs samt har olika egenskaper i boken. Det är särskilt tydligt på dubbeluppslaget över staden där männen är aktiva och starka. Kvinnorna illustreras iklädda vackra kjolar och klänningar samt i egenskap av mammor eller fruar. De står för den omsorgsfulla rollen som även speglar sig i val av arbete, som syster Ann. Det är bara hon och biobiljettförsäljaren i boken som har ett arbete (utanför hemmet). Den klädlösa apan benämns som en han och har ett namn där man som läsare tolkar kön.

5.3.2 *Pannkakstårtan* av Sven Nordqvist (1985)

Det är den första boken i serien om gubben Pettson och katten Findus som bor tillsammans på den svenska landsbygden. Den är både skriven och illustrerad av Sven Nordqvist. I den tjugotvå sidor långa boken gestaltas förutom gubbar och djur två kvinnor och en flicka. Dessa framträder i början av boken där de tillsammans med sina män och barn sprider rykten om att Pettson är galen. På resterande sidor skildras den händelse som gett upphov till ryktet, nämligen när Pettson ska göra pannkakstårta till katten Findus för att fira dennes tredje födelsedag det året. Findus, iklädd randiga hängselbyxor, kategoriseras med hjälp av språket som en pojke.

Pettson förbereder tårtbakandet med att plocka in äggen från hönshuset och putsa dessa rena då han ”ville vara en ordentlig gubbe” (Nordqvist, 1985, s.6). När han sedan går in och börjar ta fram alla ingredienser till pannkakorna upptäcker han att det saknas mjöl. Han försöker skylla på Findus, muttrar lite och letar vidare. Dock utan resultat, vilket leder till att han måste cykla till affären. Han upptäcker punktering på cykeln och försöker beskylla Findus för att ha bitit sönder däck. Katten nekar och han bestämmer sig för att hämta verktyg för att laga detta. Nyckeln till snickarboden är spårlöst försvunnen och Pettson kommer även här på att det är nog han som stått för det. Findus får syn på nyckeln i botten av brunnen och Pettson försöker komma på hur de ska lösa den situationen.

I jakten på en lång pinne att fånga upp nyckeln med försöker de nå ett metspö på loftet ovanpå snickarboden. Nästa problem de stöter på är att stegen finns i grannens hage där det sover en arg tjur som använder denna som huvudkudde. Pettson föreslår att Findus ska jaga bort den med en gardin som en tjurfäktare. För att väcka tjuren ställer de ut grammfonen och vevade igång och ”det var en annan gubbe, Jussi Björling, som sjöng” (Nordqvist, 1985, s.16)

Planen lyckas, Findus jagar bort tjuren med gardinen knuten runt svansen medan Pettson hämtar stegen. Gardinen trasslar dock in sig både i äggkorgen och i Pettsons ben vilket slutar med att han snart ligger i en äggröra och svär. Gustavsson, gubben som senare kommer att berätta om Pettsons pannkakstårta, kommer över och tittar förskräckt på sörjan och slaskhinken där också Pettsons byxor till slut hamnar. Pettson berättar glatt att det är en pannkakssmet som håller på att röras ihop, vilket såklart Gustavsson tror han bevittnar. När Pettson sedan tar stegen och klättrar upp på taket till snickarboden ”för att köpa mjöl” (Nordqvist, 1984, s.23) börjar Gustavsson se fundersam ut. Varken han eller resten av byn som tycker Pettson är tokig visste hur den där pannkakstårtan egentligen kom till.

5.3.3 *Kenta och barbisarna* av Pija Lindenbaum (2007)

Boken som är skriven och illustrerad av Pija Lindenbaum handlar om Kenta som går på förskolans äldre barns avdelning. På första sidan i boken syns han sittande på golvet iklädd kamouflagebyxor med en barbie i handen, bredvid hantlar och andra träningsredskap. Mitt på golvet står hans pappa iklädd matchande byxor med stora muskler och ska packa ner en fotboll i hans ryggsäck. Det framgår att Kenta är duktig på fotboll men tycker det är tjiatigt med kraven både från pappa och killarna på förskolan.

När Kenta och pappa kommer till förskolan möts de av barn som klättrar omkring i tamburen och därefter börjar pojkarna att brottas. ”Nä men, ojsan pojkar, säger fröken. Nu gör vi något annat” (Lindenbaum, 2007, s.7) är bemötandet. När de börjar leka krig med tillhörande språkbruk är det istället ”fy på dig, säger fröken. Inte så” (Lindenbaum, 2007, s.8). Under tiden de krigar vidare illustreras tre flickor på nedre halvan av bilden där de sitter i sandlådan och leker med barbie. Under vilan ligger flickorna bredvid varandra, Kenta i mitten och pojkarna på andra sidan. Fröken sitter i mitten, framför Kenta och ropar att pojkarna ska ligga still. Efter vilan sitter flickorna i fönstret och leker med barbie, Kenta sneglar åt deras håll medan han sitter med pojkarna och bygger robotstridare.

Dagen efter när ryggsäcken ska packas inför förskolan vill Kenta inte ha med fotbollen. Han är heller inte sugen på att spela fotboll med pojkarna på gården när de kommer fram. Istället går han in i dockvrån och packar upp sin barbie ur väskan. I rummet är tre flickor med varsin barbie redan, samma som han sneglat på dagen innan. Efter en stund uppmärksammar de hans närvaro genom att fråga vad hans barbie heter, för att sedan fortsätta med sin lek och åter ignorera honom. Han följer först efter dem till toaletten där de badar dockorna och stänker ner golvet med vatten, sedan vidare till köket där de leker vinter i frysen. De river ut maten och låtsas att en docka föder en köttbulle och skriker av skratt. Kenta tar fram en fiskpinne och gör samma sak vilken får reaktionen att det inte går. Han följer efter dem till nästa rum, snickis, där de leker att det kommer monster. Han försöker ta plats i leken genom att ropa på hjälp när monstret kommer. När de till slut låter Kenta vara med i leken hittar han på att barbie räddar monstret då denne inte vill vara farlig. Leken avbryts av att fröken ställer in en låda med tyger i rummet. De letar fram glittriga tyger som de sätter på sig och bestämmer sig för att gå vidare till lekrummet där det finns prinsesskjolar. Kenta tar på sig klackskor och en blank kjol som han tycker är perfekt till den roliga och vilda prinsessdansen.

Ute har killarna tröttnat på att spela fotboll och vill ha med Kenta. När de kommer in för att hämta honom och ser honom med kjol och tyger bestämmer han sig för att gå på toaletten. När han efter en lång stund kommer för att titta om de har gått ser han att de är fullt upptagna med att välja kläder, som de benämner som ”snygga” (Lindenbaum, 2007, s.32). Det hela utvecklar sig i en dans som liknar balett. Killarna dansar mitt i rummet medan tjejerna har satt sig mot väggen. En av dem sitter med armarna i kors och ser arg ut, en annan har bandspelaren i knät och den tredje håller armen om sin kompis. Boken avslutas med att alla går ut och spelar fotboll, iklädd sina kjolar.

De olika rummen är illustrerade i olika färger och dessa signalerar tydligt vad som finns att göra i respektive rum. Dockvrån är rosa med blommiga väggar och där står en spis med köksredskap. Snickis ser ut som ateljé där det finns penslar och färger, då ljuset är släckt när de leker i detta rum är det svårt att urskilja andra färger i rummet än grått. Lekrummet där de klär ut sig och dansar är orange. Pojkarna är alla klädda i mörka färger, blått och svart. Kenta

är igenom hela boken klädd i gröna kamouflagebyxor med en t-shirt i samma färgskala med antingen Batman-ansikte eller ett monster-ansikte på. Flickornas kläder är, förutom ett par svarta byxor, färgglada och mönstrade. Frisyreerna består av flätor, tofsar och spännen till skillnad från pojkarnas kortklippta hår.

5.3.4 *Kivi & Monsterhund* av Jesper Lundqvist och Bettina Johansson (2012)

Boken, som är skriven av Jesper Lundqvist och illustrerad av Bettina Johansson, är Sveriges första barnbok med hen. Den är utgiven på *Olika förlag* där det föreligger specifika krav på böckerna som redogörs för under avsnittet gällande genus i barnlitteratur.

I inledningen till boken finns att läsa att hen är ett komplement till hon eller han. Författarna menar att syftet är att tillföra en språklig möjlighet som underlättar i en könsstereotyp vardag. Vidare skriver de att språket är av vikt när det kommer till att befästa eller förändra tankemönster och normer. Det de vill lyfta fram i boken är vem huvudkaraktären Kivi är och gör istället för om Kivi är en hon eller han (Lundqvist & Johansson, 2012, s.3). Kivi är igenom hela boken illustrerad med en blårutig mössa, randig sparkdräkt och stora röda glasögon.

Kivis familj består av mappor, pammor, morbroster Jin, en bryssling, en marfor, en halvkvartskusin, små parvelpysor och storebröstrar. De finns alla omkring sängen när hen somnar natten före sin födelsedag. Kivis största önskan för sin födelsedag är att få en hund.

När det blir morgon och Kivi ser sig om i huset är det ingen hemma. Hen hör dock en flåsning vid dörren och går för att lyssna noggrant. Utanför står ”ett hiskeligt djur, stort som en tjur, i familjens tambur” (Lundqvist & Johansson, 2012, s.11). Ett odefinierbart djur som hen kallar Monsterhund uppenbarar sig i hemmet. Den river hemmet, äter upp alla skor och Kivi undrar om den även ska äta upp honom. Istället för att bli rädd hälsar hen på djuret och bestämmer sig för att ge det ett bad, då stanken är outhärdlig. Efter att Monsterhund ytterligare förstört hemmet tycker Kivi det är dags för dressyr utomhus. Monsterhund kan inte lyda kommandon och när Kivi försöker sig på apport istället springer den iväg efter pinnen och försvinner helt. Det blir ”uppbåd och upptåg, kaos och kravaller” (Lundqvist & Johansson, 2012, s.27) när helikoptrar och folk med håvar och burar försöker fånga in djuret. Kivi funderar då ”borde inte jag, som Monsterhunds ägare, försöka rädda mitt djur från poliser och jägare?” (Lundqvist & Johansson, 2012, s.28). Men Kivi har lovat att när det är mörkt ska hen gå hem och sova.

Kivi vaknar i sin säng omgiven av familjen som grattar på födelsedagen. Presenten, en hund, är inte längre efterlängtd.

6. Analys

6.1 Textanalys

Mannen med den gula hatten i *Nicke Nyfiken får ett jobb* uppfattas som kolonistatören som hämtat apan från djungeln i den första boken om honom och nu ska göra en film om hans liv i djungeln. Boken igenom finns en tydlig maktaspekt där den lilla, nyfikna apan ska uppfostras. Det kan kopplas till den vuxnes makt över barnet (jfm, Kåreland, 2013). Förmänskligandet av djur i bilderböcker kan antas bero på den vuxnes syn att barn har mycket gemensamt med djur, såsom inte helt mänskliga och civiliserade (jfm Nikolajeva, 2000). Nikolajeva (2000) menar att det oftast är små och svaga djur som illustreras, vilket hon kopplar till att det är hur barn identifierar sig gentemot vuxna. Även om apan är ett djur finns det ett förmänskligande där mannen med den gula hatten är som en fadersgestalt. Detta är, enligt Nikolajeva, en förlegad och stereotypisk bild på barn (Nikolajeva, 2000). Om apan förmänskligas och ses som ett aktivt, nyfiket och olydigt barn förs tankarna till att det är en pojke (jfm Nikolajeva, 2004, s.129). Nickes nyfikenhet framställs som problematisk då den sätter honom i knipa och det finns ett mer eller mindre dolt budskap att om han bara kunde behärska sig skulle han inte hamna i dessa situationer. Han förväntas således anpassa sig efter de vuxnas normer istället för att hans egna behov att utforska tillgodoses.

Under den här tiden som boken utgavs började synen på barnet förändras och litteraturens främsta uppgift var inte längre att fostra (Kåreland, 2013). I svenska barnböcker fick det kompetenta barnet alltmer utrymme, det är dock inte något som synliggörs i den här boken. Ett skäl skulle kunna vara dess ursprung. Det är också särskilt tydligt då (de få) kvinnorna i boken i väldigt liten utsträckning gestaltas som förvärvsarbetare, till skillnad från männen.

I den svenska barnboken *Pannkakstårtan* som utgavs i mitten på 80-talet kan den förändringen som skedde i samhället urskiljas. Findus kan i likhet med Nicke Nyfiken tolkas som han gestaltar ett barn där dennes otåliga, aktiva och självständiga karaktärsdrag kan kopplas till maskulina egenskaper (jfm Nikolajeva, 2004, s.129). Samtidigt tillåts Findus vara den självständige då han uppmuntras och är delaktig i de situationer som uppstår i boken. Han hjälper till att lösa problem och ses som en kompetent medskapare (jfm, Kåreland, 2013).

Nikolajeva (2000) menar att både Nicke Nyfiken och katten Findus kan antas gestalta barn. Genom att använda sig av djur i dessa böcker kan författarna skildra äventyr och situationer som inte skulle vara möjliga med vanliga barn. Författarna kan således väva in djurens egenskaper samt tilldela dem mänskliga. Detta kan dessutom göras utan att behöva ta ställning till karaktärernas ålder, kön och sociala status.

Pettson framställs som en omtänksam och omhändertagande gubbe som firar Findus födelsedag tre gånger om året. Vidare är han huslig som bakar, händig då han lagar cykel och uppfinningsrik när han ska lösa problemet med tappade nyckeln. Snickarboden som finns på gården tyder ytterligare på att han besitter dessa egenskaper. Putsandet av äggen när Findus är otålig visar att han tänker kvalitativt, då han är noggrann. Han blir arg när Findus trasslar in gardinen i äggkorgen så denna välter. Detta tillsammans visar en mångfacetterad manlighet (jfm Nikolajeva, 2004, s.129).

I boken finns det en avsaknad av kvinnliga karaktärer då handlingen kretsar kring Pettson som bor på gården ensam med katten Findus och hönsen. Det är därför svårt att få en uppfattning av hur Pettson hade framställts i förhållande till andra samt hur eventuella kvinnor skulle skildrats.

De båda ovan analyserade böckerna visar likheter i att de skildrar fantasifulla vardagsberättelser, något som anses tidsenligt för tiden de utgavs (Kåreland, 2013). Samhällsdebatten kom att förändras vilket även speglar sig i den nyare litteraturen som undersökningen täcker. Den politiska samhällsdebatten i stort skildras inte i *Pannkakstårtan*, istället är det den förändrade barnsynen som är tydlig.

Den pågående samhällsdebattens inverkan på den nyare litteraturen i undersökningen är synlig i *Kenta och barbisarna* från 2007. Det är ingen fantasifull vardagsberättelse likt de tidigare två böckerna utan kan snarare tolkas som realistisk där huvudkaraktärens känslor och tankar skildras och är centrala. Dessutom är inte huvudkaraktären här ett djur, utan skildras som ett barn utan dolda budskap.

Kenta framställs med egenskaper som styrka och mod men även som mjuk och sårbar. Det är egenskaper som visar på en överskridande maskulinitet (jfm Hirdman, 2001; Nikolajeva, 2004). Även Kåreland (2013) menar att pojkarna tillåts vara mer osäkra och omtänksamma än tidigare medan flickorna är starka och kaxiga till skillnad från söta och fogliga som tidigare. Detta exemplifieras med leken med dockorna där vatten och mat hamnar på golvet samt att deras ljudnivå skildras som allt annat än lågmäld. Kentas inslag i leken handlar istället om att monstret ska räddas, vilket visar på den omsorgsfulla sidan hos honom.

Hedlin (2006) menar att det dagligen sker en omedveten förmedling av den rådande kulturen till barnen via förskolan. Kenta har svårt att finna sig i den uppdelningen av aktiviteter, baserad på förväntningar på könen som finns på förskolan. Det visas tydligt då han har ett intresse och en talang för fotboll samtidigt som han vill leka med dockor, klä ut sig och dansa. Flickornas reaktion visar att det intresset bryter mot förväntningarna och han utesluts till en början. Han är också rädd för reaktionen från pojkarna som han brukar leka med. Det slutar dock med att normerna bryts på fler plan, då flickorna deltar i fotbollen efter att pojkarna dansar iklädda kjolar. Att förväntande normerna bryts visar att det finns många sätt att vara pojke respektive flicka på. Det är genom detta samspel som sker på förskolan som barnen prövar könsspecifika beteenden. På samma sätt formas könsidentiteten i interaktion och förhandling med andra (Kåreland & Lindh-Munther, 2005).

Förskollärarens tilltal i boken visar att det görs en uppdelning med hjälp av språket. Det görs en särskiljning där ”pojkar” används som benämning. Vidare får pojkarna mycket negativ uppmärksamhet (jfm Hedlin, 2006).

Familjekonstellationen som skildras är en ensam pappa och Kenta. Det är oklart om det finns någon annan i hemmet. Det skildras varken en kärnfamilj eller en heterosexuell parrelation, vilket gör att synen på hemmet som en kvinnovärld inte synliggörs i boken (jfm Connell, 2009). Det är förövrigt något som karaktäriserar alla böckerna som ingår i undersökningen. I *Nicke Nyfiken får ett jobb* går det att anta att så är fallet då kvinnorna i väldigt liten omfattning syns i offentligheten, eller den ekonomiska sfären (Connell, 2009). Istället är den, i likhet med Connells tankar, gestaltad som en mansvärld. Familjen och släkten i *Kivi och*

Monsterhund är desto svårare att definiera och placera då det är oklart vilka som ingår där på grund av hur de benämns och illustreras.

Det språkliga greppet som används i *Kivi och Monsterhund* tyder på att författarna haft en ambition att framställa en karaktär där fokus inte ligger på att denne ska hålla sig innanför ramar för vad som förväntas. En läsare kan inte förvänta sig något särskilt utan att veta hur personen bör handla. Hen är aktiv, modig och omtänksam samt är illustrerad som en figur vilket ytterligare gestaltar en vidd i karaktären. Detta kan kopplas till Foucaults tankar om att makten utövas diskursivt genom sättet vi talar om och kategoriserar människor (Connell, 2009).

I boken kan en barnsyn där barnet är kompetent och självständigt uppfattas. Det synliggörs att hen är medskapare utan någon större anpassning till vuxennormen. Vidare kan en maktaspekt urskiljas när det sker ett ifrågasättande av en auktoritet. När Kivis *Monsterhund* är bortsprungen funderar hen om hen borde rädda denne från poliser och jägare. Det kan tolkas som författarnas metod att ge barnet makt och således skapa en jämlik relation i förhållande till vuxna. Barnet tolkas då inte längre som den underordnade och den andre. Detta kan jämföras med den första boken i undersökningen, *Nicke Nyfiken får ett jobb*, där dennes nyfikenhet var ett problem och den vuxnes önskan om fostran kunde uppfattas.

6.2 Pedagogens iakttagelser

Svaleryd (2002) menar att den vuxna förebilden är bland den viktigaste i barns socialiseringsprocess. Det är därför viktigt att en pedagog är medveten om sina föreställningar, vilket pedagogen i undersökningen också poängterar då hon menar att trots att det finns en medvetenhet kring jämställdhetsfrågor är traditionella sätt att tänka djupt rotade.

Pedagogens tankar om att vara en stark lärare som kan stå emot reaktioner från föräldrar är särskilt viktigt då både hemmen och förskolan är en sådan plats där en omedveten förmedling av kulturen sker samt där lämpligt beteende reproduceras (jfm Hedlin, 2006). Genom valen som barn gör i förskolan befästs de olika normerna som förväntas av respektive kön, vilket synliggörs och utmanas i *Kenta och barbisarna*. Pedagoger menar att alla barn ska få möjlighet att välja allt de känner för utan att någons blickar eller reaktioner ska påverka detta. Vidare nämner hon som exempel de reaktioner som kan komma när pojkar klär ut sig till prinsessor, vilket också exemplifieras i den nämnda boken. Även i läroplanen för förskolan går det att läsa att flickor och pojkar ska ha samma möjligheter att utveckla förmågor och intressen utan att begränsas av stereotypa könsroller. De vuxnas bemötande och förväntningar bidrar till att forma barns uppfattning om vad som är kvinnligt och manligt (Skolverket, 98/10). Genom att provocera och pröva nya lösningar anser pedagogen att det går att utmana föreställningarna. Det visar vikten av att barnen kommer i kontakt med böcker som bryter könsmönster och visar en mångfald samt att pedagoger vågar utmana sig själva och läsa böcker även om de känns främmande. Pedagoger anser att det behöver finnas en medvetenhet kring bokval till skillnad från hur det är idag då många går på gammal vana i sina bokval. Hon menar att genusmedvetna böcker bör få en större plats till skillnad från utbudet idag som mest består av traditionella böcker.

Språkets funktion är något som pedagogen uppmärksammar när hon menar att tilltalet till respektive könen är olika och ofta landar i ”flickor” och pojkar”. Det är synligt i textanalysen av *Kenta och barbisarna* att det sker återkommande att pedagogen särskiljer barnen på detta sätt. Vidare nämner pedagogen som ingår i studien också att det finns en syn på pojkar som bråkiga och flickor som lugna. Den isärhållningen som sker utifrån de förväntningar som finns på könen upprätthåller således dessa normer (jfm Hirdman, 2001).

I *Kenta och barbisarna* är karaktärerna illustrerade med olika färger på kläderna beroende på kön. Det kan jämföras med pedagogens iakttagelser gällande barnens klädval som en viktig markör som befäster normer om vad som är lämpligt. Även media har en stark påverkan i den förmedlingen (jmf Hedlin, 2006). I *Kivi och Monsterhund* där man kan ana att författarna medvetet använt sig av kläder och yttre attribut där man som läsare inte kan kategorisera Kivi och således tillskriva hen egenskaper som vi anser är lämpliga på grund av förväntningar.

Vidare kan pedagogens tankar om styrande strukturer kopplas till Foucaults tankar om att det vi tror är rätt och sant under en viss tid är föränderliga diskurser och sammanbundna i de moraliska värderingar som råder i stort (Eilard, 2008). Pedagoger menar att det finns en maktposition bakom de krafterna som styr jämställdheten, vilket kan jämföras med Foucaults tankar om att hegemoniska ideal upprätthålls och framhålls som det eftersträvarsvärda (jfm, Eilard, 2008). Pedagoger problematiserar även de olika faktorerna som kan spela in i denna process vilket stöds av Eilard (2008) som menar att de hierarkiska ordningar som uppstår ständigt måste återskapas i olika processer av dominans, underordning och motstånd.

6.3 Bibliotekariens iakttagelser

Bibliotekarien menar att det går att urskilja en skillnad i flickors respektive pojkars val av böcker. Detta då de förväntningar som finns på hur en bör handla påverkar valet. Detta kan kopplas till att göra genus, som är något aktivt som ständigt pågår genom de val vi gör. Även om dessa val anses vara frivilla påverkas vi av de strukturer som omger oss (jfm Nilson, 2010). Connell (2009) utvecklar denna tanke när hen menar att vi konstruerar oss själva genom att förhålla oss till den plats vi blivit tilldelade i genusordningen och agerar utifrån denna i det dagliga livet. Denna diskursiva makt som utövas har direkta effekter på människors identiteter samt uppfattning om sig själva (jfm Connell, 2009). Detta kan jämföras med bibliotekarien som menar att även om barnen gör val utifrån sina intressen finns starka normer som ofta gör att barn intresserar sig för olika ämnen som de fastnar för, till exempel prinsessor eller fordon. Hon menar därför att de barn som inte begränsas av sin könstillhörighet gör ett bredare val av böcker. Av samma anledning anser hon att det är viktigt att det finns böcker med fordon där också flickor är aktiva eller att det finns pojkkaraktärer i böcker som bryter normer, vilket också stöds av den presenterade forskningen.

Vidare anser bibliotekarien att könsroller är synliga i bilderböckerna och det går att urskilja en förändring i nyare böcker där omvända roller skildras i större utsträckning än tidigare. Detta kan kopplas till att litteraturens utveckling är beroende av samhällets utveckling (jfm Kåreland, 2013). Då den pedagogiska debatten påverkades av diskussioner om barnuppfostran efterfrågades större lyhördhet och respekt för barnet. Denna förändring visar sig i de stora bokförlagens utgivning där, enligt bibliotekarien, man tidigare ansåg att normkritisk barnlitteratur tillhör en annan tid med mer politiska motiv. Hon menar vidare att även om många av de nyare böckerna bryter mot normerna kan detta ifrågasättas vid en närmare undersökning då de dels inte är så många som vid en första anblick samt att de som synliggörs som normbrytande inte får ta någon större plats.

Bibliotekarien menar vidare att det behövs fler pojkar som gör icke-stereotypa handlingar istället för att det som idag är tjejer som överskrider i större utsträckning. Detta finns också stöd för i forskningen där Hirdman (2001) lyfter fram mannen som normbärare och menar att maskulinitet, styrka, mod och handlingskraft därför är eftersträvansvärda egenskaper. Enligt författarens formel är mannen A och kvinnan B, då deras egenskaper står i motsatser till varandra. Vidare belyser hon det isärhållande som leder till att normer upprätthålls. Detta kan även jämföras med Connell (2009) som lyfter fram maktrelationer som en grundläggande struktur bakom genusrelationer. Denna maktrelation benämns av Hirdman (2001) som genuskontrakt. Flickorna i böckerna har förändrats över tid från att vara snälla och skötsamma till att röra sig mot de rådande vuxennormerna (jmf Kåreland, 2013). Detta kan också kopplas till maktaspekten som präglar barnlitteraturen, där vuxennormaliteten är det överordnade (jmf Nikolajeva, 2000). Genom en maskulinisering anammar flickan det som traditionellt setts som manligt (jfm Eilard, 2008). Forskningen pekar även på att mannen/pojken tillåts vara mer mjuk, omtänksam och svag än tidigare (Kåreland, 2013; Eilard, 2008). Detta är också något som synliggörs i *Kenta och barbisarna* där huvudkaraktären framställs som mjuk och omtänksam samtidigt som flickorna är vilda och högljudda. Karaktärernas egenskaper gestaltas inte som omvända utifrån de förväntningar som finns på könen, istället tilldelas de egenskaper som ger dem en bredare personlighet.

Det finns idag förlag som specialiserat sig på att ge ut medveten barnlitteratur, till exempel *Olika förlag*, som *Kivi och Monsterhund* är utgiven på. De har handledning till sina böcker

vilket är till hjälp förskollärare som inte tidigare kommit i kontakt med normkritisk barnlitteratur. Förskolläraren som ingår i undersökningen poängterar just detta som en faktor som spelar in i förskollärares val av böcker. Bibliotekarien menar vidare att det idag finns en ökad efterfrågan på genusmedvetna böcker från förskolor. Hon anser att det är viktigt att barnen får se en mångfald speglas i litteraturen. Förskolläraren stämmer in i detta då hon menar att barnen bör få läsa böcker där man bryter könsmonster. Detta stöds också av forskningen som menar att det är viktigt att barn kommer i kontakt med litteratur som ifrågasätter föreställningar om kön då styrdokumentet för förskolan inte alltid efterlevs (jfm, Kåreland, 2013).

Föräldrar, i egenskap av vuxna förebilder, påverkar barns socialiseringsprocess då dessa speglar det offentliga samhället som barnen bygger sin självbild utifrån (Svaleryd, 2002). I valen de gör kan de antingen utmana normer eller också upprätthålla strukturen. Bibliotekarien menar att det idag lånas många böcker som föräldrar själva läste som barn, utan att ifrågasätta vad dessa förmedlar för värderingar. Som exempel nämner hon böckerna om Nicke Nyfiken, som ingår i den här undersökningen.

7. Avslutande diskussion

Som redogjorts för tidigare har urvalet av bilderböcker i undersökningen tagits fram efter samtal med bibliotekarien, då dessa böcker berörs. *Pannkakstårtan*, olika böcker om Nicke Nyfiken samt *Kenta och barbisarna* har jag kommit i kontakt med på flera förskolor. Även andra böcker av Pija Lindenbaum är populära på många av de förskolor jag tidigare kommit i kontakt med. *Kivi och Monsterhund* utgör en del i undersökningen då den av bibliotekarien nämns som en normkritisk bok från *Olika förlag*. Efterfrågan på denna typ av böcker, från både förskolor och föräldrar, har enligt henne ökat.

Med det sagt är böckernas innehåll, utifrån ett genusperspektiv, en slump. Det böckerna har gemensamt är avsaknaden av kvinnliga huvudkaraktärer. Det går visserligen inte att dra sådana slutsatser från *Kivi och Monsterhund* då författarna medvetet avstått från att positionera Kivi på något sätt, samt använt hen som pronomen. Både Nicke Nyfiken och Findus kan ses som förmänskligade barn (jfm Nikolajeva, 2000). Utifrån de resultaten som redovisats och analyserats går båda även att tolka som pojkar. Med hjälp av språket förstärks deras position som "han". I *Kenta och barbisarna* har gruppen av flickor en väsentlig del i handlingen, likaså den kvinnliga förskolläraren. Flickorna rör sig utanför det som förväntas av dem och bryter således mot normerna. Det kan jämföras med Judith Butlers tankar att en norm ständigt måste söka sin mening i avvikelsen. När detta misslyckas uppstår ett handlingsutrymme (jfm Ambjörnsson, 2003). Kenta visar genom sina överskridande handlingar att det finns fler sätt att vara pojke på, vilket kan jämföras med Pettsons mångfacetterade manlighet. En skillnad som uppkommer är dock att Kenta gör detta i förhandling med andra, han har tilldelats en plats i genusordningen i relation till andra. Genom valen han gör så gör han genus (jfm Connell, 2009; Paechter 2007). Detta visar det föränderliga i att göra femininitet och maskulinitet, att göra genus påverkas och förändras av var vi är, i vilken tid, hur vi gör och vad vi gör (Paechter, 2007). Vidare stärker det påståendet att könet är socialt konstruerat, som Simone de Beauvoir uttryckte redan 1949. Ytterligare stöd för detta argument kan hittas hos Hirdman (2001) som menar att det finns ett antagande att påstådda könsskillnader skulle förklara genuskillnader, vilket då legitimerar dessa förklaringar. Undersökningen visar att så är inte fallet, vilket synliggörs i *Kenta och barbisarna* där genus görs i förhandling och genom val.

Forskningen som presenterats i undersökningen menar att bilderboken har förändrats över tid i den bemärkelsen att det numer skildras fler flickor än pojkar i böckerna. Den här undersökningen visar inte på en tydlig överrepresentation av flickor i böckerna över tid. Det som däremot går att urskilja är att flickan har förändrats över tid i de undersökta böckerna. I *Nicke Nyfiken får ett jobb* från 1947 är det få kvinnor som gestaltas i boken, i förhållande till männen. De flesta av dessa illustreras tillsammans med sina barn medan männen till synes är aktiva och arbetar. Detta tillsammans med yttre attribut som klädsel och kroppsform gör att kvinnors respektive mäns egenskaper isärhålls i form av motsatser (jfm Nikolajeva, 2004, s.129). I *Pannkakstårtan* från 1985 skildras inga kvinnor eller flickor i bokens handling. Samtidigt som detta gör att det omöjligt går att få en uppfattning om hur kvinnor hade skildrats i boken så kan avsaknaden av den kvinnliga representationen också väcka funderingar. Detta tyder ytterligare på isärhållning, där mannen är norm och kvinnan den andre (jfm, Hirdman, 2001). I *Kenta och barbisarna* från 2007 går det att urskilja en markant skillnad från de två tidigare böckerna, både i representationen och genom hur karaktärerna framställs. Även om huvudkaraktären är en pojke så har flickorna i boken en oumbärlig del i

handlingen. Representationen av pojkar och flickor är dessutom jämn. Karaktärernas framställning går också att koppla till forskningen som pekar på att flickor tillåts vara starka och kaxiga till skillnad från tidigare då de skulle vara fogliga och söta. Samtidigt framställs Kenta som mjuk och omsorgsfull (jfm Kåreland, 2013; Eilard, 2008). I den sista boken i undersökningen, *Kivi och Monsterhund* från 2012 är skillnaden från tidigare böcker att karaktärerna varken tilldelas kön genom språket, egenskaper eller yttre attribut. Det tyder på att ambitionen att skapa en normkritisk bok har växt fram med tiden.

I intervjun med förskolläraren funderar hon mycket kring hur det bör arbetas med jämställdhet och vilka faktorer som spelar in. Även om inte förändringar över tid uppmärksammas i någon större omfattning så nämns att utbudet av genusmedveten litteratur bör öka på förskolan. I intervjun med bibliotekarien framkommer att efterfrågan på dessa böcker har ökat, både från föräldrar och förskollärare. I samma intervju framkommer hur pojkar och flickors val av böcker ser ut. Hon menar att den skillnaden som finns i bokval påverkas av hur förväntningarna ser ut. Förväntningarna i sin tur på styrs av normer, dessa utgör tillsammans strukturer som påverkar barns intressen. Det visar vikten av att barn kommer i kontakt med normkritiska böcker. Detta är särskilt viktigt att tänka på som förskollärare där det finns ett tydligt uppdrag samt lagstadgade styrdokument. Forskningen som presenteras i undersökningen pekar även den på vikten av att pojkar och flickor ska ha samma möjligheter att utveckla förmågor och intressen (Skolverket, 98/10). Genom litteraturen som barnen kommer i kontakt med förmedlas värderingar som bidrar till hur de uppfattar sig själva och sin omgivning. Om barnen presenteras för en värld av mångfald, där allt är möjligt oavsett kön bidrar det också till deras uppfattning att så är fallet. I den äldsta boken i undersökningen förmedlas en bild av barn som underordnade, kvinnor som mammor och män som arbetare. Det är en bild som påverkar barns identitetsutveckling och självförståelse (jfm, Kåreland & Lindh-Munther, 2005). Trots avsaknaden av kvinnor som råder i *Pannkakstårtan* så möter läsaren en gubbe med många olika egenskaper, som visar att en man både kan vara härdig och omsorgsfull. I *Kenta och barbisarna* sker förhandlingar om lämpliga beteenden. Boken visar att det är möjligt att leka med dockor, spela fotboll och dansa i kjol oavsett kön. *Kivi och Monsterhund* bryter mot mönstret då de föreställningar som en läsare kan ha på hur karaktärerna bör skildras inte går att applicera. Författarnas strävan efter att gestalta en karaktär som inte ska begränsas i sina val möjliggörs genom språket. När författarna skriver hen öppnar det upp för oändliga möjligheter.

Det diskursanalytiska perspektivet framhåller hur det som vi tror är rätt och sant under en viss tid är föränderligt, då det är sammanbundet i de värderingar som råder (Eilard, 2008). Det går således att jämföra med hur böckerna skildrar jämställdhet över tid, där undersökningen synliggör den förändring som skett. Det tyder på att den diskursiva makten styr vilka beteenden som är önskvärda. Det kan jämföras med Teun van Dijks tankar om censurerade röster där förtigande och förgivettaganden bidrar till att vissa identiteter och maktstrukturer vidmakthålls och reproduceras i språket (Eilard, 2008). Det är därför i undersökningen inte bara det som sagts som analyserats, utan även de outtalade värderingarna (jfm, Eilard, 2008). Böckerna återspeglar samhället med de politiska, kulturella och ekonomiska processer som pågår och det är den vuxne förebildens ansvar att vara medveten om de strukturer som bidrar till barns identitetsskapande.

7.1 Slutsats

På de 65 åren som gått mellan den första och den sista boken i undersökningen går det att urskilja en skillnad i hur flickor respektive pojkar framställs. Den rådande barnsynen under olika tider är även den tydlig och föränderlig. Undersökningen visar att språket har en viktig funktion där den kan antingen begränsa eller öppna upp möjligheter. Det krävs en medvetenhet där den vuxna synliggör och utmanar de normer som finns.

7.1.2 Utbildningsvetenskaplig relevans

Resultatet av undersökningen visar vikten av att förskollärare är medvetna om de böcker som finns på förskolan. Genom att presentera och erbjuda barnen flera sätt att se på världen så ges de ytterligare möjligheter att utveckla sin identitet utan att begränsas av de förväntningar som finns på könen. Med det sagt behöver inte alla gamla böcker med en förlegad syn på jämställdhet kastas ut. Att flickor och pojkar ska ha samma möjligheter att utveckla förmågor och intressen utan att begränsas är något som understryks av läroplanen. Det krävs därför pedagoger som är medvetna om de strukturer som finns och aktivt arbetar mot dessa. Både den tidigare forskningen och resultatet på undersökningen tyder på att göra genus är en aktiv handling där barn i samspel med andra förhandlar om vad som är lämpligt beteende, genom att pedagogen är närvarande och kan hjälpa barn att utmana dessa normer öppnas oändliga möjligheter upp för barns identitetsskapande. I läroplanen för förskolan finns det inget specifikt strävansmål rörande läsning på förskolan. Som det redogjorts för under avsnittet gällande barnlitteratur i förskolan är de mål som finns övergripande kring barns språkutveckling. Det är således den enskilda pedagogens ansvar att tolka hur det ska arbetas med detta.

7.1.3 Förslag på ytterligare forskning

Inom ramen för den här undersökningen har det på grund av tidsbrist gjorts avgränsningar gällande teorier. Ett komplement som hade fördjupat analysen skulle vara att utgå från fler teorier, såsom queer-teori och intersektionellt perspektiv. Detta skulle visa hur fler maktfaktorer samarbetar och påverkar varandra. Detta för att genusperspektiv inte förklarar allt. Det är en förenklad bild, men som Hirdman (2001) påpekar kan denna typ av förenklade bilder fungera som ett vaccin där medvetenhet om schablonerna kan hindra oss från att gå i fällan.

8. Referenser

- Ambjörnsson, F. (2003). *I en klass för sig - genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*. Stockholm: Ordfront
- Björklund, M. & Paulsson, U. (2003). *Seminarieboken- att skriva, presentera och opponera*. Lund: Studentlitteratur
- Boglund, A., & Nordenstam, A. (2010). *Från fabler till manga- Litteraturhistoriska och didaktiska perspektiv på barn och ungdomsboken*. Malmö: Gleerups
- Connell, R. (2009). *Om genus*. Göteborg: Daidalos
- Eilard, A. (2008). *Modern, svensk och jämställd: om barn, familj och omvärld i grundskolans läseböcker 1962-2007*. Lunds universitet
- Esaiasson, P. & Gilljam, M. & Oscarsson, H. & Wängnerud, L. (2007). *Metodpraktikan - Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Nordstedts juridik
- Hedlin, M. (2006). *Jämställdhet- en del av skolans värdegrund*. Stockholm: Liber
- Hirdman, Y. (2001). *Genus - om det stabila föränderliga former*. Malmö: Liber
- Kjersén Edman, L. (2002). *Barn- och ungdomsböcker genom tiderna*. Stockholm: Natur och Kultur
- Kåreland, L. (2009). *Barnboken i samhället*. Lund: Studentlitteratur
- Kåreland, L. (2013). *Barnboken i samhället*. Lund: Studentlitteratur
- Lindenbaum, P. (2007). *Kenta och barbisarna*. Stockholm: Rabén & Sjögren
- Lindh-Munther, A. & Kåreland, L. (2005). Om läsning och könsmonster i förskolan. I Kåreland, L. (red.). *Modig och stark- eller ligga lågt. Skönlitteratur och genus i skola och förskola (53-75)*. Stockholm: Natur och Kultur
- Lundqvist, J. & Johansson, B. (2012). *Kivi & Monsterhund*. OLIKA förlag
- Nikolajeva, M. (2000). *Bilderbokens pusselbitar*. Lund: Studentlitteratur
- Nikolajeva, M. (2004). *Barnbokens byggklossar*. Lund: Studentlitteratur
- Nilson, M. (2010). *Från Gossip Girl till Harry Potter- Genusperspektiv på ungdomslitteratur*. Lund: BTJ
- Nordqvist, S. (1985). *Pannkakstårten*. Stockholm: Opal AB
- Paechter, C. (2007). *Being Boys, Being Girls. Learning masculinities and femininities*. McGrawHill/Open University Press
- Rey, H. A. (1947). *Nicke Nyfiken får ett jobb*. Stockholm: Rabén & Sjögren
- Skolverket (2010). *Läroplan för förskolan, Lpfö 98 (Rev. uppl.)*. Stockholm: Skolverket.

SOU 2006:75 *Jämställd förskola- om betydelsen av jämställdhet och genus i förskolans pedagogiska arbete*. Delegationen för jämställdhet i förskolan.

Stukát, S. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur

Svaleryd, K. (2002). *Genuspedagogik*. Stockholm: Liber

Westin, B. (2002). Vad är barnlitteraturforskning? I Bergsten, S. (red.), *Litteraturvetenskap - en inledning* (129-142). Lund: Studentlitteratur

Åberg, M. (2008). *Lärardrömmar. Om makt, mångfald och konstruktioner av lärarsubjekt*. Göteborgs universitet